

ISLOMDA MUALLIFLIK HUQUQI VA TURDOSH HUQUQLAR MUHOFAZASI

Xamidov Mirzo-Ulug‘bek Dilshodbek o‘g‘li
Xalqaro islom akademiyasi Magistratura 1kurs islom huquqi

ANNOTATSIYA

Dunyoda insonning jismoniy mehnati, moddiy mol-mulklari bilan bir qatorda yana bir qimmatli narsasi aqliy mehnatidir. Kimdir jismoniy mehnati bilan, jismoniy kuch sarflash, ter to‘kib ishlashi orqali insonlarga manfaat keltiradi va o‘zi ham shundan manfaat oladi. Ya’ni mehnati evaziga haq oladi. Odatda insonlarning askari mana shu yo‘l bilan kun kechiradi. Yana bir toifa odamlar borki, ularning jismoniy mehnati emas balki aqliy mehnati qadrliroq. Bunday kishilar bor vaqtini aqliy mehnatga sarflashadi. Olimlar, ixtirochilar, yozuvchilar, shoirlar, san’atkorlar, tadbirkorlar va hokazo. Ularning bu mehnatini ham qonuniy ravishda qadrlanishi, munosib baholanishini ta’minlash kerak. Shu o‘rinda mualliflik huquqi degan masala o‘rtaga chiqadi. Shu yo‘l bilan insonning aqliy mehnati samarasini uning o‘z mulki deb e’tiborga olsih va uni qonun bilan himoyalash lozim bo‘ladi. Chunki muallif bu ishi uchun jismoniy mehnatdan kam bo‘lmagan kuch-quvvat, vaqt sarflaydi. Bugungi kunda butun dunyoda mualliflik huquqining himoyasi qanunlar va xalqaro konvensiyalar asosida tartibga solingan. Butun dunyoda muallifning huquqi qonuniy tarzda himoya qilinadi va unga tajovuz qilishni jinoyat deb baholaydi. —

Kalit so‘zi: Mualliflik huquqi, mualliflik haqqi, aqly mehnat

Mualliflik huquqi — keng ma’noda — fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratish, foydalanish va ququqiy himoya qilishda vujudga keladigan munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig‘indisi; fuqarolik huquqining bir bo‘limi. Tor ma’noda — asar muallifiga tegishli bo‘lgan va qonunlarda mustahkamlanib qo‘yilgan shaxsiy va mulkiy huquqlar tizimini tashkil etadi. Mualliflik huquqi bo‘yicha munosabatlar har bir davlatga xos qonunlar va xalqaro konvensiyalar bilan tartibga solinadi.¹

¹ https://uz.wikipedia.org/wiki/Mualliflik_huquqi

Ushbu masalaga Islom shariatida qanday qaraladi?. Albatta islom shiati doimo insonning barcha huquqlarini himoya qilib kelgan. Islom shiati insonlarni o‘z galar molini botil (nohaq) yo‘l bilan yeyishdan qaytaradi va buni qattiq qoralaydi. Qur’oni Karimning “Baqara” surasi 188-oyatida shunday deyiladi:

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

Bir-birlaringizning mollaringizni botil yo‘l bilan yemang...

Botil yo‘l bilan yeyish deganda birovning mulkiga har qanday nohaq tajovuz nazarda tutiladi. Xoh o‘g‘irlik yo‘li bilan bo‘lsin, xoh g‘irromlik yoki zulm bilan barchasi botil yo‘l hisoblanadi.

“Niso” surasining 29-oyatida esa bunday deyiladi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ
تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

Ey iymon keltirganlar! Bir-birlaringizning mollaringizni botil yo‘l bilan yemang. Magar o‘zaro rozilik ila tijorat bo‘lsa, mayli. O‘zingizni o‘zingiz o‘ldirmang. Albatta, alloh sizlarga o‘ta rahmlidir.

Keyingi 30-oyatda esa bunday yo‘lga yurgan kishining oqibati haqida bunday deyiladi:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ
عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

Kim buni tajovuzkorlik va zulm ila qilsa, albatta, uni olovga kiritib kuydirurmiz. Bu esa Allohga osondir.

Yuqoridagi oyatlarning mazmunidan ko‘rinib turibdiki, Islom dini insonning molini qat’iy himoya qiladi va unga tajovuz qilganni esa og‘ir jazoga tortadi.

Muslmon ulamolari ma'naviy huquq, intellektual mulkni ham moddiy mulk bilan bir qatorda ekanini va uning egasi mulkdor sifatida e'tiborga olinishini va mualliflik huquqini sotish va undan moddiy foyda olishi joiz ekanini bir ovozdan ta'kidlaydilar. Bunga asos sifatida muallifning shunday intellectual mulk yaratish uchun aqliy jismoniy va moddiy hatti-harakatlar sarf qilinganini keltirishadi. Biror bir manfaat olib keluvchi narsa ustidan haq olish esa joizligi ma'lum.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf rohmatallohi alayh ham mualliflik huquqi borasida kelgan savolga quyidagicha javob bergan:

Bismillahir Rohmanir Rohiym.

Bu savolga javob berishdan oldin shuni aytib o'tish kerakki, mualliflik haqqi, haqiqatan, dunyo bo'yicha tan olingan haqq. Muallifning haqqini poymol qilishga hech kimning haqqi yo'q, balki bu narsa barcha davlatlarning qonuni bo'yicha jazoga tortiladigan jinoyat hisoblanadi. Islom diynida bunga qanday nazar bilan qaraladi?

Javobni batafsil aytishdan oldin hozirgi kundagi ahvolimizga nazar solishimiz kerak. Ayniqsa, diynni mahkam tutishni da'vo qilayotgan, diyniy adabiyot va shunga o'xshagan narsalar bilan savdo qilayotgan jamoani, o'sha ishda ishtirok etadigan odamlarning holatini alohida ko'rish kerak bo'ladi. Chunki, bu sohada mualliflik haqqi nima ekanligini umuman e'tiborga olmaydigan odamlar 100 bo'lmasa ham 95 foizni tashkil qiladi. Ular: «Muallifning haqqi yo'q, kim qo'lga nima tushsa, shuni ko'paytirib sotsa, diyniga xizmat qilayotgan bo'ladi», degan da'voni qilishadi. O'zlarini taqvodor qilib ko'rsatishadi, namoz o'qib, ro'za tutayotganlik da'vosini qilishadi, Xudoning yo'lida xizmat qilayotganlik da'vosini qilishadi, lekin o'zlaridan ko'proq Allohning yo'lida xizmat qilayotgan, kitob yozayotgan, kechalari uxlamasdan ko'zining nurini to'kib, yillar davomida yig'ib-terib, yozib, kitob holiga keltirib, bozorga qo'ygan yoki sotib o'z mehnatining samarasini biroz ko'rmoqchi bo'lgan kishilarning haqqini vahshiylarcha poymol etishadi. Qo'lga tushgan kitobni iloji boricha o'g'rilik yo'li bilan, suratini olib, ko'paytirib, sotishga harak'at qilishadi. Muallif bechora o'zi chop qildirgan kitobini sota olmay o'tiraveradi, ular o'g'irlikdan bo'lganligi va o'zlariga arzon yoki bepul tushganligi uchun, tezroq pul qilish maqsadida, xohlagan narxida sotib, muallifning haqqini poymol qilishadi.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 6. June 2024

Shuningdek, ovoz tasmalari, kompyuter disketlari va boshqalar savdosida ham mana shu holni ko‘rish mumkin. Bularning hammasi juda ham noqulay bir holat, nihoyatda og‘ir musiybat hisoblanadi. Ana shu holat albatta musulmon ulamolarini ham tashvishga solgan va Makkai Mukarramadagi Islom Fiqhi akademiyasi mana shu masalani alohida ko‘rib chiqishga majbur bo‘lgan. Hozirgi kunimizning ko‘zga ko‘ringan katta ulamolari a‘zo bo‘lgan bu fiqh akademiyasida mualliflik haqqi to‘laligicha, batafsil ko‘rib chiqilganidan so‘ng, musulmon ummatiga, mo‘min-musulmonlarga qarata o‘zlarining qarorlarini chiqarib, mualliflarning mualliflik haqqlari to‘g‘risidagi bayonotni berganlar. Ana shu bayonotda quyida biz so‘zma-so‘z tarjima qiladigan ma‘nolar ifoda qilingan:

“Bismillahir Rohmanir Rohiym.

“Ba’zi paytlarda muallif o‘zining butun umrini bir foydali kitob ta’liyf qilishga sarflaydi. Va undan foyda ko‘rish uchun nashr qiladi. Shunda boshqa bir odam kelib, haligi kitobdan bir nusxani oladi-da, hozirgi zamonda chiqqan oson vositalar orqali yo chop qiladi, yo suratga oldirib u ham sota boshlaydi. Uning sotishi, albatta, muallifning yo‘lini to‘sadi, unga qarshi bir odamga aylantiradi, ana shuning oqibatida haligi odam hech qanday ta’liyfga aralashmasdan, zahmatini chekmasdan, birovning mehnati samarasini ko‘rishga o‘tadi. Ba’zi birovlar bu kitobni bepul tarqatishlari ham mumkin. Lekin, ana shu bepul tarqatishi bilan u o‘ziga shuhrat qozonadi, shuhrat qozonish yo‘lida esa muallif bechoraning charchagani, horigani, qilgan mehnati, hatti-harak’atining hammasini zoega chiqaradi. Mana shu fikrni ixtiro qiluvchilar haqida ham aytish mumkin.

Bunday narsalar bo‘laverganidan keyin ilmi, zakovatli, kitob ta’liyf qilishga, ixtiro qilishga qudrati yetadigan odamlarning himmatlari pasayadi. Chunki, ular o‘zlarining mehnatlari samarasini ko‘rmaydilar, boshqalar uning mehnatini qo‘lidan yulib, tortib oladilar va o‘zlarining foydasiga ishlatadilar, tijorat qiladilar, muallifning yo‘lini to‘sadilar. Holbuki, u “tijoratchilar” bu kitobning yoki ixtironing dunyoga kelishida hech narsa sarflaganlari yo‘q, buni xayollariga ham keltirmaganlar. Zamon o‘zgarishi bilan, vaziyatlar ham o‘zgardi, yangi-yangi narsalar chiqarildi, endilikda har

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 6. June 2024

kim o‘zining qilgan mehnatining samarasini ko‘rishi kerak. Muallif yoki ixtirochi ham o‘zi ta’lif qilgan asari yoki ixtiro qilgan narsasining haqqdori bo‘lishi vojibdir. Bu haqq ana shu muallifning shar’iy mulki hisoblanadi, biror kishi unga tajovuz qilmasligi kerak, uning iznisiz ko‘chirmaslikga, chop qilmasligi, sotmasligi kerak. Ana shu narsalarning hammasi-kitob bo‘lsin, boshqa bo‘lsin, asosan, shariatga to‘g‘ri keladigan, zalolatga boshlamaydigan narsalar bo‘lishi sharti bilan, albatta. Shuningdek, o‘sha yozilgan narsani nashr qilgan noshir ham muallifning sherigi bo‘la olmaydi, u faqat muallif nimaga ahdlashgan bo‘lsa, shu ahdda haqqli xolos, boshqa narsaga haqqi yo‘q. Muallifning iznisiz noshir kitobning mazmuniga o‘zgartirish kiritishi mumkin emas yoki biron yerini boshqacha qilishga haqqi yo‘q. Mualliflik haqqi meros bo‘lib qoladi, ya’ni muallifning merosxo‘rlariga haqq ham meros bo‘lib qoladi. Ana shu narsalarning hammasi xalqaro shartnomalarda o‘z aksini topgan, mana shu narsalarning hammasini mo‘min-musulmonlar amalga oshirishlari kerak, shariatga xilof ishlarni qilmaslik lozim, bu narsalarning hammasini joyiga qo‘yish vojib hisoblanadi”.

Mana, mualliflik haqqi haqidagi Islom Fiqhi akademiyasi ulamolari chiqargan qaror. Bu qaror juda muhim bir hujjat hisoblanadi. Har bir mo‘min-musulmon kimsa muallifning haqqini, ixtirochining haqqini hurmat qilishi kerak. Muallifning haqqini poymol qilish xuddi bir odamning bir joyga to‘plab qo‘ygan mol-mulkini o‘g‘irlash bilan barobar bo‘ladi. Ana shuni o‘g‘irlab, olib chiqib sotib, pul qilgan odam qanchalik gunohkor bo‘lsa, muallifning iznisiz undan berkitib, kitobini chop qilib yoki boshqa asarini boshqa uslub bilan ko‘paytirib sotayotganlar birovning molini botil yo‘l bilan yeyayotgan va Qiyomat kunida qorinlariga olovni yeydigan shaxslardan bo‘ladi. Muallif iznisiz, o‘g‘irlikcha uning haqqini yulib olib, uning haqqini tortib olib savdo qilayotganlardan narsa sotib oladiganlar ham o‘ylab qo‘yishlari kerak. Chunki bizning shariatimizda o‘g‘irlangan, g‘asb qilib tortib olingan mollarni sotib olishga ruxsat yo‘q, ular harom bo‘ladi.

Shuning uchun, ana shunday o‘g‘rilardan, muttahamlardan birovning haqqini tortib olganlarning mahsulotini sotib olishdan ham hazar qilish kerak. Balki asl nusxani, halol, ter to‘kib, mehnat qilib, yillar davomida butun bilimini, aqlini, zakovatini, kuchini, qudratini sarflab asar yuzaga keltirgan insonning kitobini va boshqa mahsulotlarni sotib olib, o‘shalardan foydalanilsa, savob yo‘lida to‘g‘ri ish qilish baxtiga muyassar bo‘linadi, hamma narsa halol-pok, yaxshi bir suratda amalga oshgan bo‘ladi. Alloh subhanahu va taolo O‘zi barchalarimizga insof-tafviq bersin, jumladan,

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 6. June 2024

mualliflarning, haqqdorlarning haqqini poymol qilib, o‘zlariga oson mol, pul topish yo‘liga kirib olganlarga ham insof bersin, hammamizni Allohning shariatiga amal qilib, halol, pok rizq bilan rizqlanib yurishimizda Alloh taoloning O‘zi madadkor bo‘lsin. Vallohu a‘lam”²

Xulosa: Insoniyatning rivojlanishidagi eng asosiy omil bo‘lgan aqly mehnatni munosib baholash, uni qadriga yetish va uning bardavomligini ta‘minlash uchun mualliflik huquqini himoya qilish shartdir. Islom shariati ham bu masalani e‘tibordan chetda qoldirmagan. Islom shariatida kishining har qanday mehnati munosib baholanadi. Shu o‘rinda intellectual mulk ham islom shariati tomonidan to‘liq muhofaza qilingan va uning ortidan moddiy manfaat olsihning shar‘iy yo‘larini batafsil bayon qilib bergan ekan. Bu masalada butun insoniyat deyarli bir xil qarashda. Faqatgina b‘azi juz‘iy farqlar bo‘ishi mumkin, xolos. Mualliflik huqiga barcha jiddiy yondoshishi, o‘zganing mehnatini qadrlashi lozim. Shu yo‘l bilan aql, bilim egalarining faoliyati ta‘minlanadi. Shu yo‘l bilan taraqqiyotga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Mualliflik_huquqi
2. <https://islom.uz/maqola/3>

Research Science and
Innovation House

---

² <https://islom.uz/maqola/3>